

مدیریت شهری و مشارکت مردمی

تألیف:

پژمان معینی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مدیریت شهری و مشارکت مردمی

تالیف:

پژمان معینی

انتشارات موجک (ناشر دانشگاهی)

سرشناسه: معینی، پژمان، ۱۳۵۹-

عنوان و نام پدیدآور: مدیریت شهری و مشارکت مردمی / تالیف پژمان معینی.
مشخصات نشر: تهران: انتشارات موجک (ناشر دانشگاهی)، ۱۴۰۲.

مشخصات ظاهری: ۱۵۱ص.

شابک: ۹-۶۳۸-۹۹۴-۶۰۰-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: کتابنامه: ص. ۱۴۵-۱۵۱.

موضوع: شهرداری -- مشارکت شهروندان

Municipal government -- Citizen participation: موضوع

موضوع: شهرداری

Municipal government: موضوع

موضوع: شهرداری -- ایران -- مشارکت شهروندان

Municipal government -- Iran -- Citizen participation: موضوع

موضوع: شهرداری -- مطالعات تطبیقی

Municipal government -- Comparative studies: موضوع

رده بندی کنگره: JS۵۰

رده بندی دیویی: ۳۲۰/۸۵

شماره کتابشناسی ملی: ۹۳۱۹۵۰۷

اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیبا

انتشارات موجک (ناشر دانشگاهی)

واتساپ: ۰۹۳۶۳۰۳۱۲۵۸ کانال: telegram.me/mojak1

تلفن مرکز پخش: ۰۲۶۳۲۷۰۵۳۱۸ - ۰۲۶۳۲۷۰۲۶۵۹ - ۰۲۱۶۶۱۲۷۵۹۳ - ۰۲۱۶۶۴۲۹۷۳۳

ایمیل: mojakpublication@yahoo.com

سایت: www.mojak.ir

عنوان: مدیریت شهری و مشارکت مردمی

تالیف: پژمان معینی

مشخصات ظاهری: ۱۵۱ صفحه، قطع وزیری

چاپ اول: زمستان ۱۴۰۲، تیراژ: ۵۰۰ جلد

قیمت: ۲۳۱۰۰۰ ریال، شابک: ۹-۶۳۸-۹۹۴-۶۰۰-۹۷۸

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر برای انتشارات موجک محفوظ است. هیچ شخص حقیقی و حقوقی حق چاپ و تکثیر این اثر را به هر شکل و صورت اعم از فتوکپی، چاپ کتاب و ... را ندارد. متخلفین به موجب بند ۵ ماده قانون حمایت از ناشرین تحت پیگرد قانونی قرار می گیرند.

تقدیم به

مادرم

آنکه آفتاب مهرش در آستانه قلبم،

همچنان پابرجاست و هرگز غروب نخواهد کرد.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: مدیریت شهری ۱۳

۱-۱ اندیشه آرمان شهری ۱۳

۲-۱ تحولات شهرنشینی در ایران ۱۶

۳-۱ روندهای شهرنشینی در ۵۰ ساله‌ی اخیر ۱۹

۴-۱ تمرکز شهری ۲۱

۵-۱ تحولات شهرنشینی در مناطق مختلف کشور ۲۴

۶-۱ مدیریت شهری ۲۹

۷-۱ مفهوم مدیریت شهری ۳۰

۸-۱ تعریف سیستم مدیریت شهری ۳۱

۹-۱ نظریه‌های توسعه شهری ۳۳

فصل دوم: مشارکت مردمی ۴۱

۱-۲ وظایف مدیریت شهری ۴۱

۲-۲ برنامه‌ریزی استراتژیک ۴۲

۳-۲ شیوه‌های مشارکت شهروندی در فرآیند توسعه‌ی شهری ۴۴

۴-۲ تعریف مشارکت مردمی ۴۵

۵-۲ سازمان‌های غیردولتی NGOs ۴۶

۶-۲ دیدگاه‌های حاکم بر مشارکت مردمی در برنامه‌ریزی شهری ۴۷

۱-۶-۲ نظریه همراه ساختن ۴۷

- ۲-۶-۲ نظریه مشورتی ۴۸
- ۲-۶-۳ نظریه درمان آموزشی- اجتماعی یا مدل یادگیری اجتماعی ۴۸
- ۲-۶-۴ نظریه قدرت جامعه ۴۹
- ۲-۷-۷ سایر نظریات و مدل‌های مشارکتی ۴۹
- ۲-۷-۱ نظریه برنامه‌ریزی پشتیبان یا حمایتی یا وکالتی ۴۹
- ۲-۷-۲ نظریه‌ی برنامه‌ریزی مرادده‌ای یا ارتباطی ۵۰
- ۲-۷-۳ نظریه‌ی هدایت اجتماعی ۵۱
- ۲-۷-۴ نظریه‌ی پاسخگو ۵۱
- ۲-۸-۸ سطوح مختلف مشارکت مردمی در طرح‌های شهری ۵۲
- ۲-۸-۱ مشارکت خودانگیخته ۵۲
- ۲-۸-۲ مشارکت تعاملی (کنشی) ۵۲
- ۲-۸-۳ مشارکت عملکردی ۵۳
- ۲-۸-۴ مشارکت بخاطر انگیزه‌های مادی ۵۳
- ۲-۸-۵ اطلاعات‌دهی و مشورت کردن ۵۳
- ۲-۸-۶ مشارکت انفعالی ۵۳
- ۲-۸-۷ صورت و فریب (ظاهر فریبانه) ۵۴
- ۲-۹-۹ اشکال مشارکت شهروندان ۵۴
- ۲-۱۰-۱ ویژگی‌های نظام‌های مشارکتی در برنامه‌ریزی و مدیریت شهری ۵۴
- ۲-۱۱-۱۱ الگوهای مشارکت شهروندان در فرآیند طرح‌های توسعه شهری ۵۵
- ۲-۱۲-۱۲ نمونه الگوهای مشارکتی در شهرداری تهران ۵۶
- ۲-۱۳-۱۳ نتیجه‌گیری ۵۶

فصل سوم: حکمروایی شهری و نقش آن بر کیفیت زندگی شهری ۵۹

- ۳-۱ حکمروایی شهری و کیفیت زندگی شهری ۵۹
- ۳-۲ حکمروایی خوب شهری ۶۱

- ۳-۳ ویژگی‌های حاکمیت خوب شهری ۶۳
- ۳-۳-۱ تمرکززدایی ۶۵
- ۳-۳-۲ مشارکت ۶۵
- ۳-۳-۳ حاکمیت چندسطحی ۶۶
- ۳-۳-۴ وفاق و اجماع اجتماعی ۶۷
- ۳-۳-۵ حاکمیت قانون ۶۸
- ۳-۳-۶ اثربخشی و کارآمدی ۶۸
- ۳-۳-۷ پاسخگویی ۶۸
- ۳-۳-۸ شفافیت ۶۹
- ۳-۳-۹ مسئولیت‌پذیری ۶۹
- ۳-۳-۱۰ انصاف و فراگیر بودن ۶۹
- ۳-۴ کیفیت زندگی ۷۰
- ۳-۵ ابعاد کیفیت زندگی شهری ۷۱
- ۳-۶ مدل مفهومی نسبت بین حکمروایی خوب شهری و کیفیت زندگی شهری ۷۳
- ۳-۷ نسبت بین حکمروایی خوب شهری، توسعه پایدار شهری و کیفیت زندگی شهری ۷۴
- ۳-۸ مطالعات کیفیت زندگی در ایران ۷۴
- ۳-۹ کیفیت زندگی در شهر تهران ۷۶
- ۳-۱۰ وضعیت جرائم و آسیب‌های اجتماعی در شهر تهران ۷۷
- ۳-۱۱ عوامل مؤثر بر افت کیفیت زندگی شهری در شهر تهران ۸۰
- ۳-۱۱-۱ عوامل طبیعی و اقلیمی ۸۰
- ۳-۱۱-۲ عوامل اقتصادی ۸۰
- ۳-۱۱-۳ عوامل اجتماعی-فرهنگی ۸۱
- ۳-۱۱-۴ عوامل حقوقی و سیاسی ۸۴
- ۳-۱۱-۵ عوامل مدیریتی ۸۵
- ۳-۱۲ نتیجه‌گیری ۸۵

۳-۱۳ قلمروها و پیامدهای توسعه پایدار شهری ۸۸

فصل چهارم: مدیریت شهری در ایران و جهان ۸۹

۴-۱ مقایسه مدیریت شهری در ایران و جهان ۸۹

۴-۲ مدیریت شهری در جهان ۹۰

۴-۲-۱ مدیریت شهری در کشورهای توسعه یافته ۹۰

۴-۲-۲ مدیریت شهری در کشورهای در حال توسعه و توسعه نیافته ۹۱

۴-۳ مدیریت شهری در ایران ۹۱

۴-۳-۱ قبل از انقلاب اسلامی ۹۲

۴-۳-۲ بعد از انقلاب اسلامی ۹۲

۴-۴ مقایسه سیستم مدیریت شهری در ایران و غرب ۹۳

فصل پنجم: برنامه‌ریزی و مدیریت کلان شهری ۹۷

۵-۱ تحلیل تطبیقی ساختار برنامه‌ریزی و مدیریت مناطق شهری ۹۷

۵-۲ منطقه کلان شهری ۹۸

۵-۳ برنامه‌ریزی منطقه کلان شهری ۹۹

۵-۴ مقایسه تطبیقی ساختار برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای در کانادا و استرالیا ۱۰۱

۵-۵ مقایسه تطبیقی مفهوم منطقه کلان شهری با تعاریف برنامه‌ریزی در ایران ۱۰۴

۵-۶ ساختار برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای در ایران ۱۰۵

۵-۷ مجموعه‌های شهری در ایران ۱۰۶

۵-۸ مروری بر مهم‌ترین تجربیات ایران در زمینه برنامه‌ریزی و مدیریت مجموعه‌های شهری ۱۰۶

۵-۸-۱ طرح پژوهشی نظام مدیریت مجموعه‌های شهری ایران ۱۰۶

۵-۸-۲ بازنگری استراتژیک نظام مدیریت کلان شهر تهران ۱۰۸

۵-۹ چالش‌ها و مشکلات ایران در حوزه مدیریت شهری ۱۰۹

- ۱-۹-۵ نقد ساختار عام مدیریت شهری ۱۰۹
- ۲-۹-۵ نقد طرح‌ها و قوانین تدوین شده در خصوص مدیریت مجموعه‌های شهری ۱۱۰
- ۱۰-۵ طرح پژوهشی نظام مدیریت مجموعه‌های شهری ۱۱۱
- ۱۱-۵ طرح بازننگری راهبردی نظام مدیریت منطقه کلان شهری تهران ۱۱۲
- ۱۲-۵ مقایسه رویکردهای برنامه‌ریزی و مدیریت کلان شهری در سیدنی، تورنتو و ایران ۱۱۲
- ۱۳-۵ نتیجه‌گیری ۱۱۳

فصل ششم: استقرار مدیریت شهری یکپارچه ۱۱۵

- ۱-۶ مدیریت یکپارچه شهری ۱۱۵
- ۲-۶ سیستم‌های مدیریت شهری ۱۱۶
- ۳-۶ مدیریت شهری یکپارچه در ایران ۱۱۶
- ۴-۶ حوزه‌های مدیریت یکپارچه شهری ۱۱۹
- ۵-۶ شناخت منافع مدیریت یکپارچه شهری (شناسایی بیماری مدیریت شهری) ۱۱۹
- ۶-۶ تأمین زیرساخت‌ها (تأمین تجهیزات برای عمل) ۱۲۰
- ۷-۶ اجرای سیستم مدیریت یکپارچه شهری (انجام جراحی مدیریت شهری) ۱۲۱
- ۸-۶ ضرورت استفاده از مدیریت یکپارچه شهری ۱۲۲
- ۹-۶ مزایای مدیریت یکپارچه شهری ۱۲۳
- ۱۰-۶ چالش‌های شوراهاى شهر در مواجهه با مدیریت یکپارچه ۱۲۴
- ۱۱-۶ مداخله‌ها و حوزه‌های فعالیت مدیریت یکپارچه شهری ۱۲۵
- ۱-۱۱-۶ مداخله نوگرایانه ۱۲۵
- ۲-۱۱-۶ مداخله فرهنگ گرایانه ۱۲۵
- ۳-۱۱-۶ مداخله فرانوگرایانه ۱۲۵
- ۴-۱۱-۶ مداخله مردم گرایانه ۱۲۶
- ۱۲-۶ مشارکت مردم در مدیریت یکپارچه شهری ۱۲۶
- ۱-۱۲-۶ سیر تحول مشارکت مردمی در برنامه‌ریزی شهری ۱۲۶

- ۱۲۸ ..... ۲-۱۲-۶ تعریف مشارکت مردمی
- ۱۲۸ ..... ۳-۱۲-۶ لزوم مشارکت مردمی در فرایند مدیریت یکپارچه شهری
- ۱۲۹ ..... ۴-۱۲-۶ راهبردهای مشارکت مردمی در مدیریت یکپارچه شهری
- ۱۳۰ ..... ۵-۱۲-۶ اهداف مشارکت مردمی در مدیریت یکپارچه شهری
- ۱۳۱ ..... ۶-۱۲-۶ انواع مشارکت
- ۱۳۲ ..... ۷-۱۲-۶ ایده شهرسازی مشارکتی
- ۱۳۳ ..... ۸-۱۲-۶ عوامل ظهور ایده شهرسازی مشارکتی
- ۱۳۳ ..... ۹-۱۲-۶ مزایای مشارکت مردمی در مدیریت یکپارچه شهری
- ۱۳۴ ..... ۱۰-۱۲-۶ محدودیت‌های مشارکت مردمی
- ۱۳۵ ..... ۱۳-۶ تئوری‌ها و نظریه‌های مدیریت یکپارچه شهری
- ۱۳۵ ..... ۱-۱۳-۶ لودیکو کوارونی
- ۱۳۶ ..... ۲-۱۳-۶ دیدگاه برنارد چومی
- ۱۳۷ ..... ۱۴-۶ مفهوم مدیریت شهر
- ۱۳۹ ..... ۱۵-۶ وظائف مدیریت یکپارچه شهری و شهرداری‌ها
- ۱۴۰ ..... ۱۶-۶ ساختار تشکیلاتی مدیریت شهری
- ۱۴۱ ..... ۱۷-۶ مدیریت شهری یکپارچه در کشورهای توسعه یافته
- ۱۴۳ ..... ۱۸-۶ چالش‌های مدیریت شهری یکپارچه

- ۱۴۵ ..... منابع
- ۱۴۵ ..... منابع فارسی
- ۱۴۸ ..... منابع انگلیسی

فصل اول

مدیریت شهری

۱-۱ اندیشه آرمان شهری

شهر، بزرگترین نماد تمدن بشری است که انسان آن را برای امنیت، آسایش و رفاه خود بنا نهاده است. این محصول بشری، تأثیری دائمی و فراگیر بر زندگی وی داشته و خواهد داشت. انسان از روزی که پا به عرصه هستی نهاد تمایل به زندگی اجتماعی و با هم زیستن را در میان خود پیاده کرد. نگاهی به فرآیند تحولات اقتصادی، فرهنگی، علمی و اجتماعی در طول تاریخ بیانگر نیاز شدید انسان به جامعه‌ای که در آن نهادهای اجتماعی و فرآورده‌های ناشی از زندگی جمعی در آن نقش و اهمیت خود را کاملاً هویدا کرده‌اند نشان می‌دهد و اصولاً زایش افکار و پرورش استعداد و توانایی‌های بشری محصول مستقیم اجتماعی شدن و استفاده از تنوع و تکثیر جامعه می‌باشد. بدین منظور چه برای پرورش استعدادهای علمی و تخصصی و چه برای مبادلات فرهنگی و چه گذران اوقات فراغت، بشر همواره در طول اعصار مکان‌های خاصی را برای این منظور مهیا کرده است. فضاهای عمومی در یونان و رم باستان، آگورا، پیاتزا، میدان، سالن‌های تئاتر و سینما، تالارهای موسیقی، نمایشگاه‌ها و حتی پارک‌ها از جمله چنین مکان‌هایی به شمار می‌آیند: یکی از آرزوهای دیرینه بشر دستیابی به آن نوع شیوه زیست بوده است که زندگی او را با بهروزی و کامیابی قرین سازد. اندیشه آرمان شهری آن بخشی از اندیشه است که در طول تاریخ راه‌های تحقق این آرزو را بررسی کرده است. اگر در اندیشه داشتن شهری باشیم که با توجه به تعریف فوق درصدد تسهیل راه شهروندان

در مسیر کمال باشد و اگر همزمان به دنبال ریشه‌یابی مشکلات روحی ساکنین شهرهای امروزی باشیم بسیاری از این معضلات را در ساختار شهرهایمان خواهیم یافت. در زندگی صنعتی و دیجیتالی امروز مشکلات ناشی از کاهش عرصه‌های اجتماعی و بروز فردگرایی و در نتیجه افزایش فشارهای روانی، نیاز به مکان‌هایی که بتواند این فشارها را کاهش داده و باعث بسط روابط اجتماعی شوند را افزایش داده است. در حقیقت وجود کاربری‌های فضاها عمومی همچون فیلتری است که روابط اجتماعی از هم گسسته را در شهرهای شلوغ امروزی تلطیف می‌کند. به عنوان مثال نمی‌توان نقش یک پارک شهری و یا یک سینما و تئاتر را در توسعه و ایجاد روابط سالم اجتماعی و کاهش فشارهای روانی نادیده گرفت. (رضویان، ۱۳۸۱: ۷۲) یکی از نکات مورد اهتمام در پیوند سلامت اجتماعی در سطح ساختار مدیریت شهری، تعامل این حوزه اجتماعی با امر یادگیری مهارت‌های اجتماعی است. «مهارت‌های اجتماعی رفتاری هستند که فرد را قادر به تعامل مؤثر و اجتناب از پاسخ‌های نامطلوب نموده و بیانگر سلامت رفتاری اجتماعی افراد هستند. این مهارت‌ها ریشه در بسترهای فرهنگی و اجتماعی داشته و شامل رفتارهای نظیر پیش قدم شدن در برقراری روابط جدید، تقاضای کمک نمودن و پیشنهاد برای کمک به دیگران است.» (گرمارودی و همکار، ۱۳۸۵: ۱۴۸) باتوجه به این پیوند مهارت اجتماعی در سطح کلانشهرها یکی از ضرورت‌های مهم مدیریت شهری است که باید با توجه به شاخص‌های سنی، جنسی، طبقه اجتماعی شهروندان در راستای موفقیت و تأثیرگذاری مثبت و سازگار و پایدار آموزش داد. در واقع در سطح جامعه کلانشهر چه در خانواده زندگی روزمره تعامل متقابل درون و برون سازمانی، شهروندان را با مشکلات روانی، اجتماعی، فرهنگی و... نظیر برقراری ارتباطات ناموفق شهری، همکاری و خانوادگی با هم‌تایان خود برخوردارند؛ همچنین عملکرد نامناسبی از نظر اقتصادی، اجتماعی، تحصیلی، خانوادگی، حرفه‌ای و... دارند، علاوه بر این در فعالیت‌های جانبی و مشارکتی کمتر حضور داشته و طرد و انزوای روانی و اجتماعی را در سطح زندگی خود گسترش داده این مسایل و شاید سایر مشکلات باعث این شده که در سطح زندگی

Urban Management and Public Participation

Pejman Moeini

شهر، بزرگترین نماد تمدن بشری است که انسان آن را برای امنیت، آسایش و رفاه خود بنا نهاده است. این محصول بشری، تأثیری دائمی و فراگیر بر زندگی وی داشته و خواهد داشت. انسان از روزی که پا به عرصه هستی نهاد تمایل به زندگی اجتماعی و با هم زیستن را در میان خود پیاده کرد. نگاهی به فرآیند تحولات اقتصادی، فرهنگی، علمی و اجتماعی در طول تاریخ بیانگر نیاز شدید انسان به جامعه‌ای که در آن نهادهای اجتماعی و فرآورده‌های ناشی از زندگی جمعی در آن نقش و اهمیت خود را کاملاً هویدا کرده‌اند نشان می‌دهد و اصولاً زایش افکار و پرورش استعداد و توانایی‌های بشری محصول مستقیم اجتماعی شدن و استفاده از تنوع و تکثیر جامعه می‌باشد. بدین منظور چه برای پرورش استعداد‌های علمی و تخصصی و چه برای مبادلات فرهنگی و چه گذران اوقات فراغت، بشر همواره در طول اعصار مکان‌های خاصی را برای این منظور مهیا کرده است. فضاهای عمومی در یونان و رم باستان، آگورا، پیاتزا، میدان، سالن‌های تئاتر و سینما، تالارهای موسیقی، نمایشگاه‌ها و حتی پارک‌ها از جمله چنین مکان‌هایی به شمار می‌آیند: یکی از آرزوهای دیرینه بشر دستیابی به آن نوع شیوه زیست بوده است که زندگی او را با بهروزی و کامیابی قرین سازد. اندیشه آرمان شهری آن بخشی از اندیشه است که در طول تاریخ راه‌های تحقق این آرزو را بررسی کرده است. اگر در اندیشه داشتن شهری باشیم که با توجه به تعریف فوق درصدد تسهیل راه شهروندان در مسیر کمال باشد و اگر همزمان به دنبال ریشه‌یابی مشکلات روحی ساکنین شهرهای امروزی باشیم بسیاری از این معضلات را در ساختار شهرهایمان خواهیم یافت.

ISBN : 978-600-994-638-9

